

Uittreksel van een register van de burgerlijke stand van Heverlee, bewaard in het Rijksarchief te Leuven.
© Rijksarchief

DEMOGEN

Crowdsourcing, genealogie en historisch-demografisch onderzoek in het Rijksarchief

Koen Matthijs,
Eddy Put en
Patrick Trio

Het vrijwilligersproject DEMOGEN in het Rijksarchief vormt een mooie illustratie van de grote maatschappelijke meerwaarde die crowdsourcing kan genereren. Niet alleen voor de familiegeschiedenis, maar ook voor de historische demografie levert het belangrijke en betrouwbare big data op.

Steeds vaker doen archieven een beroep op het brede publiek. De voorbije decennia is er wat dat betreft een lange weg afgelegd. Veel burgers, vooral senioren, werken als vrijwilliger mee aan het verzamelen, het klasseren en het valoriseren van historisch erfgoed in het algemeen en genealogisch materiaal in het bijzonder. Vaak starten ze bij een zoektocht naar hun eigen voorouders, maar na verloop van tijd voelen velen zich geroepen om mee te werken aan een veel breder, collectief project: het verzamelen en verwerken van grote hoeveelheden historische en genealogische informatie. Dat daarvoor gebruiksvriendelijke software ter beschikking kwam, heeft een en ander veel gemakkelijker gemaakt en heeft velen over de streep getrokken. Ook de grootschalige digitalisering van parochieregisters, burgerlijke stand en andere belangrijke archiefreeksen heeft drempelverlagend gewerkt, zeker toen deze documenten online ter beschikking kwamen.

In een recent artikel in *Archival Science* stelde de Canadese archieftheoreticus Terry Cook dat

de inzet van vrijwilligers zo ingrijpend is dat het heeft geleid tot het ontstaan van zogenaamde participatieve archieven. Aanvankelijk bestond er in de archiefwereld nogal wat koudwatervrees hiervoor. Betekende de inzet van vrijwilligers immers niet dat men de eigen vakbekwaamheid in vraag stelde? En wat met de kwaliteitscontrole? Krijgen de resultaten van de vrijwilligerswerking op de website van de archiefdienst hetzelfde statuut als het werk van de reguliere medewerkers? Ondertussen is het besef gegroeid dat de expertise van archivariissen en de inbreng van burgers elkaar perfect aanvullen. Vrijwilligers houden zich vooral bezig met de digitalisering en de nadere ontsluiting van archief. Archivariissen zijn nog steeds verantwoordelijk voor de basisinventarisatie en nemen hoe langer hoe meer een coachende rol op.

DEMOGEN: achtergrond en context

In 2007 werd het vrijwilligersproject DEMOGEN (de samenvoeging van 'demografie' en 'genealogie') opgestart door het Rijksarchief te Leuven (www.arch.be) en de onderzoeksgroep *Family and Population Studies* (www.fapos.be) van de KU Leuven. Opzet was de ontsluiting van alle 19de-eeuwse en begin 20ste-eeuwse huwelijksakten van de provincie Vlaams-Brabant en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Meer dan 150 vrijwilligers hebben hieraan meegewerkt. Begin 2019 waren er meer dan vijf miljoen persoonsvermeldingen, afkomstig van ongeveer 600.000 huwelijksakten en akten van echtscheiding ingevoerd. De databank is voor iedereen online beschikbaar en doorzoekbaar. Belangstellenden zijn niet alleen genealogen, maar ook wetenschappers, geïnteresseerd in de analyse, de reconstructie en de duiding van historisch-demografische en culturele langetermijnprocessen. De verwachting is dat het project, indien het huidige tempo (ca. 65.000 akten per jaar) wordt aangehouden, binnen een jaar zal afgerond zijn voor de periode 1800-1910.

DEMOGEN is, qua aanpak en qua doelstelling, geïnspireerd door een gelijkaardig initiatief dat sinds 1999 loopt in het Rijksarchief te Brugge. Dat startte, eerder bescheiden, met het ontsluiten van de 19de-eeuw-

se West-Vlaamse huwelijksakten, maar mettertijd werden de ambities verbreed, en werden ook geboorte- en overlijdensregisters verwerkt. In een volgende fase is ook informatie van de parochieregisters uit de vroegmoderne periode opgenomen. De West-Vlaamse databank bevat anno 2019 gegevens uit 4,5 miljoen akten, die betrekking hebben op ongeveer 12,5 miljoen namen. Maar liefst 200 vrijwilligers werkten daar de voorbije decennia aan mee.

In een eerste fase was het Leuvense DEMOGEN-project beperkt tot de huwelijksakten van de periode 1800-1910. De keuze om eerst de huwelijksakten (en niet de geboorte- of overlijdensakten) te ontsluiten, heeft te maken met het feit dat deze documenten niet alleen meer, maar ook relevantere informatie bevatten. Maar op termijn is het zeker de bedoeling om de dataverzameling te verruimen naar de geboorte- en overlijdensakten. Ook de uitbreiding naar recentere periodes behoort tot de ambitie, zeker nu de wet van 21 december 2018 (Belgisch Staatsblad, 31 december 2018) de openbaarheidsregeling voor huwelijksakten versoepelt van 100 naar 75 jaar. Dat betekent dat ook de boeiende periode van het interbellum en van WO II (1918-1944) voor registratie en analyse in aanmerking komt.

Om snel en efficiënt te werken, is het belangrijk dat de invoer van de gegevens gebeurt via een vast schema (zie hiernaast). De verzamelde data worden ter beschikking gesteld via de zoekrobot 'zoeken naar personen' van het Rijksarchief (zie: <https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-personen>). Deze databank is zeer populair bij iedereen die zijn familiegeschiedenis snel en efficiënt wil reconstrueren.

Bij het opbouwen van een databank worden onvermijdelijk fouten gemaakt. Het gaat om oude, handgeschreven, en niet altijd goed leesbare teksten. Soms is de inkt vervaagd, soms zijn de registers te kort ingebonden. Ook de scans zijn niet altijd van optimale kwaliteit. Dat bemoeilijkt de leesbaarheid, wat leidt tot fouten. Om die zoveel mogelijk te vermijden, werd een strak systeem van kwaliteitscontrole uitgewerkt. Dat is zo ontworpen dat ook fouten van de registrerende ambtenaar van de Burgerlijke Stand – zoals bijvoorbeeld een bruid die ouder is dan haar vader – worden gedetecteerd.

DEMOGEN en historische demografie

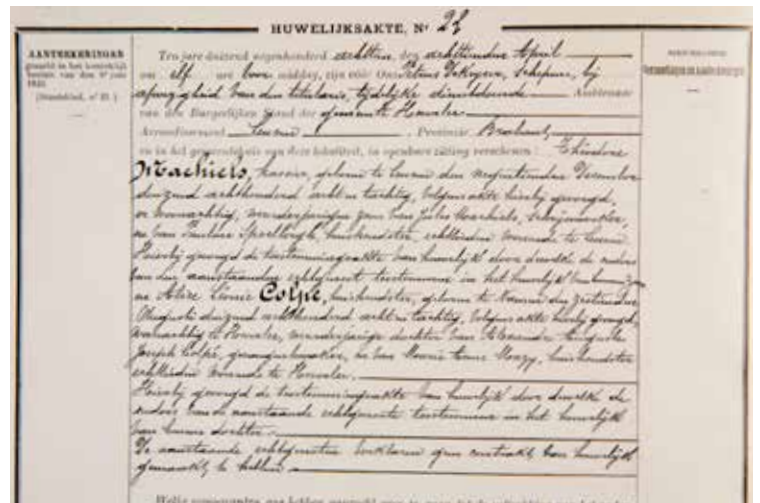
Voor wetenschappelijk onderzoek in het algemeen en (historische) demografie in het bijzonder, opent DEMOGEN veel mogelijkheden. Het voorbije decennium publiceerde de onderzoeksgroep *Family and Population Studies* van de KU Leuven heel wat artikels en rapporten waarin gebruik wordt gemaakt van de data van de West-Vlaamse en Vlaams-Brabantse vrijwilligersprojecten.

Op zich hebben de afzonderlijke genealogische data een relatief beperkte waarde: de namen van bruid, bruidegom en hun ouders, de datum van het huwelijk, enz., hebben vooral een emotionele betekenis voor de nakomelingen. Maar opgeteld en cumulatief, en geanalyseerd in een breed kader, leren deze gegevens veel over maatschappelijke structuren, culturele processen, politieke verhoudingen en economische ontwikkelingen. De demografische context (geboorte, sterfte, migratie, gezinsvorming en -ontbinding) bepaalt immers de manier waarop de samenleving zich ontwikkelt.

Het werk van genealogen levert miljoenen kleine waarnemingseenheden op. Een volgende stap is 'connecting the dots': de informatie uit de individuele historische akten levert de bouwstenen van een groot-schalige databank. Die maakt het mogelijk om levenslopen te reconstrueren, wat vervolgens toelaat om demografische, economische en

The image shows a digital form titled 'Huwelijksakte' (Marriage Record) with multiple columns for data entry. The columns are labeled: 'ALPHABET', 'BRUIDEGOM' (Groom), 'BRUID' (Bride), 'VADER BRUIDEGOM' (Father of Groom), and 'VADER BRUID' (Father of Bride). Each column contains fields for 'Voornaam' (First Name), 'Geboortedatum' (Date of Birth), 'Waarplaats of adres' (Place of Birth/Address), and 'Beroep of handhaving' (Profession or Occupation). Below these columns is a section for 'Huwelijkscontract' (Marriage Contract) with fields for 'Waarplaats of adres' and 'Beroep of handhaving'. At the bottom, there is a table with columns for 'Voornaam', 'Geboortedatum', 'Waarplaats of adres', and 'Beroep of handhaving', containing names like 'Charles', 'M. De La Vallée Poussin', 'professeur à l'université', '56', 'Louvain', and 'encke'.

Vrijwilligers hebben een software ontwikkeld om de invoer van de gegevens te vergemakkelijken zoals blijkt uit dit ingevuld formulier. © Rijksarchief

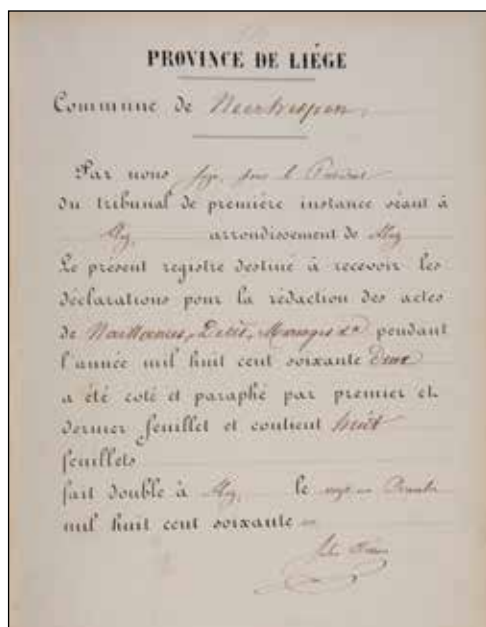

Uittreksel van een register van de burgerlijke stand van Heverlee, bewaard in het Rijksarchief te Leuven. © Rijksarchief

culturele langetermijnprocessen te duiden. Dat meten en tellen, dat sorteren en stapelen van informatie, komt uiteindelijk neer op het schrijven van nieuwe geschiedenis.

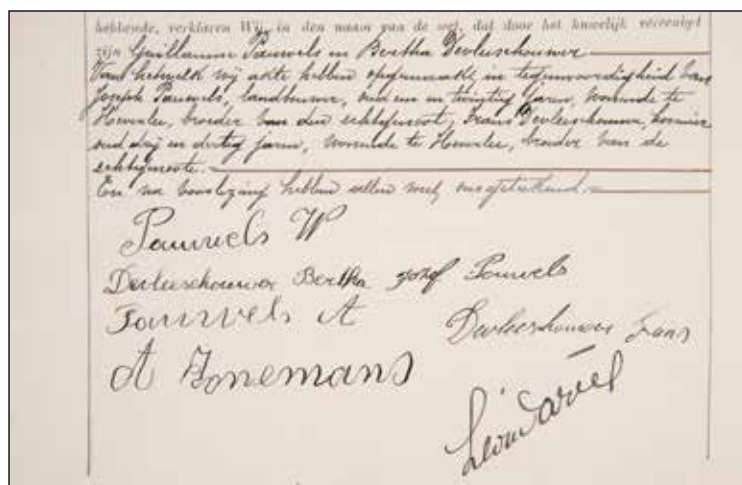
Een voorbeeld is de langetermijnevolutie van de eerste huwelijkskans en -leeftijd. Huwelijksluiting is een demografisch scharnier: het starten van een nieuw gezin, vaak ook het begin van het krijgen van kinderen. Het maakt voor een samenleving een groot verschil uit of vrouwen gemiddeld op hun 18de dan wel op hun 28ste huwen. Dat betekent immers dat hun vruchtbare periode met tien jaar beperkt of verruimd wordt. Vroeger of later huwen is een sluis die zich kan openen en sluiten, naargelang van de (economische) noden. Ook het verschil in huwelijksleeftijd van bruid en bruidegom is betekenisvol, onder meer voor de evolutie van gendermacht. Wie wanneer met wie huwt, leert veel over de sociale afstand tussen de partners. Een voorbeeld: huwen hogergeplaatsten meer of minder met partners die lager op de maatschappelijke ladder staan? Hoe evolueerde dat in de tijd en naar regio? In de historisch-demografische literatuur is er ook veel aandacht voor de evolutie van de geografische afstand tussen bruiden en bruidegoms. Die zegt veel over mobiliteit, wat op zijn beurt te maken heeft met maatschappelijke ontwikkelingen zoals vervoer (wegen, treinen) en communicatie (postkantoren, telefonie). De huwelijksakten geven ook informatie over de getuigen van de huwe-

Uittreksel van een register van de burgerlijke stand van Neerhespen, bewaard in het Rijksarchief te Leuven. © Rijksarchief

lijkssluiting, en dat leert ons iets over familie-
verhoudingen en sociale netwerken. Waren de
getuigen familieleden of vreemden? Waren het
mannen of vrouwen? Tot slot: ook de vaststel-
ling dat bijna één op drie huwelijksluitingen
in de 19de eeuw een tweede of derde huwelijk
was, leidt tot boeiende onderzoeksvragen, bij-
voorbeeld over de (veranderende) duur tussen
verweduwing en hertrouw.

Een tweede voorbeeld is het onderzoek naar
geboortes. De leeftijd van de moeder bij de
geboorte van haar eerste kind (wanneer start
de vruchtbare periode?) en van de latere kin-
deren (hoeveel tijd is er tussen de bevallingen
en speelt het geven van borstvoeding daarin
een rol?), levert cruciale sociaal-demografische
informatie. En wanneer stopt men met
het krijgen van kinderen? Hoe veranderde dat
doorheen dat tijd? Eerst bij arbeiders of eerst
bij bedienden? Kennis hierover is meer dan
een historische bijkomstigheid. In de loop van
de tweede helft van de 19de en de eerste helft
van de 20ste eeuw vond er in Europa een evolu-
tie plaats van hoge naar lage geboorte- en
sterftcijfers. Dat had een vast patroon: eerst
daalde de sterfte en bleef de vruchtbaarheid
nog vrij hoog, met forse bevolkingsgroei als
resultaat. In een volgende fase daalde ook het
geboortecijfer. Dat is de zogenaamde demo-
grafische transitie, één van de meest fascinerende
sociale ontwikkelingen van de voorbije
twee eeuwen. Informatie uit de akten van de
Burgerlijke Stand levert cruciaal materiaal
om die evolutie wetenschappelijk te duiden.
Vandaag zijn we getuige van de mondiale
ontvouwing van dat proces. Zonder inzicht
daarin kan men de hedendaagse problema-
tiek van internationale migratiestromen niet

Uittreksel van een register van de burgerlijke stand van Neerhespen, bewaard in het Rijksarchief te Leuven. © Rijksarchief

begrijpen. De langetermijnevolutie van de vruchtbaarheid verschilt
ook tussen groepen met hoge en lage sociale status, en heeft bijgevolg
een sociale gradiënt. Inzicht daarin is nodig om de motoren van soci-
ale verandering en culturele dynamiek te begrijpen. Voor sterfte geldt
precies hetzelfde. Er wordt wel eens gezegd dat iedereen gelijk is voor
de dood, maar dat klopt niet. Er kan tot tien jaar verschil zijn in de
levensverwachting van hoog- en laagopgeleiden. Zo is er ook een grote
variatie in de evolutie van de zuigelingen- en kindersterfte, naargelang
van regio en van religieuze denominatie. En ook dat kan geanalyseerd
worden met informatie uit de akten van de Burgerlijke Stand.

Deze beperkte greep van voorbeelden van klassieke demografische vra-
gen geeft een goed idee van wat genealogische informatie en gerecon-
strueerde familiegeschiedenis kunnen betekenen voor wetenschap-
pelijk onderzoek. Genealogische vrijwilligersprojecten leveren in dat
verband prachtig materiaal. Sinds een tweetal decennia is er ook toe-
nemende interesse vanuit genetische hoek. Dat is een veelbelovend en
innovatief perspectief waar veel van wordt verwacht. Met DNA-onder-
zoek worden familieverbanden opgespoord. Dat laat toe de migratiege-
schiedenis te reconstrueren (genografie). Dat onderzoek combineren
met klassiek genealogisch werk, zoals DEMOGEN doet, is de basis van
uitdagende wetenschappelijke ontwikkelingen, de zogenaamde genea-
logische genetica. Het geduldige zoek- en registratiewerk van honder-
den vrijwilligers, gefaciliteerd door het Rijksarchief, legt de onmisbare
basis voor deze vorm van *citizen science*.

De auteurs

Koen Matthijs, gewoon hoogleraar, Centrum voor Sociologisch
Onderzoek, KU Leuven.
Eddy Put, waarnemend departementshoofd Vlaamse Rijksarchieven.
Patrick Trio, coördinator Demogen.

Meer

Website van het Rijksarchief:
www.arch.be
Website van de Fapos
<https://soc.kuleuven.be/ceso/fapos>